

Yrjö Vannela

Tilintarkastuksesta ja erityisestä tarkastuksesta talousrikoksen selvittämisessä

1. Johdannoksi aiheeseen

Rikosprosessissa on kysymys rikoksen oikeudellisesta selvittämisestä. Vaiheistettuna rikosprosessi voidaan jaotella esitutkintaan, syyteharkintaan, oikeudenkäynteihin eri tuomioistuinasteissa sekä rangaistuksen täytäntöönpanoon. Näistä rangaistuksen täytäntöönpano, jossa ei enää olekaan kyse rikoksen selvittämisestä, tavataan toisinaan luokitella osaksi aineellista rikosoikeutta, ei rikosprosessioikeuteen kuuluvaksi.¹ Silloin, kun rikosprosessista puhutaan sen laajimmassa merkityksessä myös täytäntöönpanon käsittävänä tapahtumasarjana, voidaan se määritellä oikeudellisesti säännellyksi menettelyksi, jossa selvitetään ja ratkaistaan kysymys rikosoikeudellisesta vastuusta sekä pannaan täytäntöön tehdyn rikoksen johdosta määrätty toimenpiteet².

Rikosta selviteltäessä hankittava aineisto vaihtelee rikostyypeittäin. Tavallisimmissa, perinteisiksi luonnehdittavissa rikoksissa tapahtumainkulku ja yleisesti hyväksyty kielletyn toiminnan alue on normaalisti helposti rajattavissa.³ Talousrikos sen sijaan on joskus muutakin kuin vain yksittäinen tapahtuma: moitittava ja rangaistava menettely muodostuu välillä useamman toimijan päätöksenteon ja toimenpiteiden tai laininlyöntien kokonaisuudesta⁴.

Talousrikokset voidaan määritellä tyypillisesti liike- ja yritystoimintaan liittyviksi oikeudettomaan taloudelliseen hyötyyn tähtääviksi rikoksiksi. Lainsäädännössä ei kuitenkaan käytetä käsitettä ”talousrikos” eikä talousrikoksia koskevia säännöksiä ole ryhmitelty omaksi rikosryhmäkseen.⁵ Käsitteen sisältö on vaihdellut määrittelijän tavoitteista ja näkökulmasta riippuen⁶. Usein kysymys on sen tunnistamisesta, onko käsillä tavanomainen tai ainakin hyväksyttävä liiketoiminta vai lainvastaisuus. Tämä

¹ Helminen – Lehtola – Virolainen s. 20.

² Jokela s. 6, Launiala s. 4.

³ Salminen s. 15, Sahavirta s. 7.

⁴ Salminen s. 15, Hällström s. 83. Kirjoittajien mukaan talousrikokset olisivat useinkin sangen monimutkaisia, mutta käytännössä lukumääräisesti varsin suuri osa tuomioistuimiin saapuvista talousrikosasioista taitaa siltä siltä olla varsin yksioikoisia.

⁵ Lahti s. 5.

⁶ Yli-Fossi s. 8.

edellyttää tietämystä paitsi rikoksen tunnusmerkistötekijöistä myös liiketoimintaan liittyvistä käytännöistä.⁷

Tässä kirjoituksessa kosketellaan aluksi esitutkintaa yleisesti ja sen jälkeen lyhyesti joitakin talousrikosten tutkintaan erityisesti liittyviä seikkoja. Sitten selvitetään tilintarkastukseen ja eri yhteisömuotojen erityisiin tarkastuksiin liittyvää sääntelyä. Tässä yhteydessä esille tulevat myös talousrikosten selvittelyä palvelevat erityiset tarkastusmuodot verotarkastusta lukuun ottamatta. Kirjoituksen loppuun on vielä merkitty joitain kokoavia huomioita.

2. Yleistä esitutkinnasta

Esitutkinnan tarkoituksena on ensisijaisesti riittävän selvityksen hankkiminen syyteharkintaa varten⁸. Lakitekstissä tämä päämäärä kuvataan esitutkintalain 5 §:n 1 kohdassa niin, että tutkinnassa selvitetään rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty sekä se, ketkä ovat asianosaisia ja vielä muut syytteestä päättämistä varten tarpeelliset seikat. Selvitystyö pitää lisäksi kohdistaa asianomistajan mahdolliseen yksityisoikeudelliseen vaatimukseen, jos syyttäjää pyydetään sellaista ajamaan.

Esitutkintalain 2 §:n mukaan tutkinta on toimitettava, kun esitutkintaviranomaiselle tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tapahtunut. Rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja pitää rikoksena, on viranomaisen esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:n mukaan viipymättä kirjattava. Rikosilmoitus ja esitutkintaa edeltävät havainnot lähtökohtaisesti rajaavat tutkinnan laajuuden ja sen, mihin esitutkintatoimenpiteet kohdistetaan⁹.

Esitutkinta toimii samalla rikosoikeudenkäynnin valmisteluna¹⁰. Keskitetyn pääkäsittelyn onnistumista edesauttaa, jos kaikki asiassa esitettävä todistelu pystytään kartoittamaan jo esitutkintavaiheessa. Joissain tapauksissa samanlaiseen valmisteluvaiheeseen kuin riita-asioissa ei rikosjutun yhteydessä ole yksinkertaisesti edes mahdollisuuksia. Tavallisimmin tilanne on tällainen vastaajan ollessa vangittuna tai matkustuskiellossa, jolloin pääkäsittely tulee lähtökohtaisesti pitää kahden viikon määräajassa laskettuna jutun vireilletulosta. Tosin asiaa sääntelevässä lainkohdassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:ssä on myös poikkeusmääräys, joka mahdollistaa määräajan asettamisen kahta viikkoa pidemmäksi. Yhtenä vaihtoehtoisena perusteena tällaiselle menettelylle tuodaan lainkohdassa esille saman luvun 7 §:n säännös. Siinä säädetään tuomioistuimen mahdollisuudesta kehottaa syyttäjää huolehtimaan määräajassa esitutkinnassa olevan sellaisen puutteen täydentämi-

⁷ Salminen s. 15.

⁸ Jokela s. 148.

⁹ Salminen s. 30.

¹⁰ Jokela s. 148.

sestä, jonka vuoksi pääkäsittelyä ei voitaisi toimittaa yhtäjaksoisesti. Kysymyksessä on ainoa lainkohta, joka antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden (ehkä) vaikuttaa esitutkinnassa selvitettäviin seikkoihin. Tällaiset kehotukset lienevät käytännössä kuitenkin harvinaisia, ja sellaisten voidaan todeta sopivan varsin huonosti nykyiseen syyttäjävetoiseen rikosasioiden käsittelyjärjestelmään: tuomioistuimen tehtävä rikosprosessissa on puolueettomasti ratkaista asia sille esitetyn argumentaation pohjalta eikä varsinaisesti osallistua asian selvittelyyn. Tuomari on syytesidonnaisuuden kautta sidottu siihen olettamaan, jonka syyttäjä epäilyn syyllisyydestä esittää, eikä tässä asetelmassa ole sellainen osa rikosoikeusjärjestelmää, jonka voitaisiin katsoa olevan vastuussa rikosvastuun tehokkaasta toteuttamisesta.¹¹

Esitutinnan tärkeys rikoksen tosiseikaston selvittämisessä korostuu erityisesti 1.10.2006 tuomioistuimissa käyttöön otetussa rikosasioiden kirjallisessa menettelyssä. Siinä asiaan ei ole mahdollista enää pääkäsittelyssä saada lisäselvitystä. Siksi se on jo esitutkinnassa selvitettävä niin, ettei pääkäsittely lisäselvityksen saamiseksi ole tarpeen.¹²

Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Tutkinnanjohtajana toimii tavallisesti pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syyttäjän pyynnöstä on poliisin toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän keskitetyn pääkäsittelyn turvaamiseksi antamia määräyksiä. Esitutkintalain 14 §:n 1 momentista ilmenee, että asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tavallisesti tutkinnanjohtaja ja sen jälkeen, kun asia on siirretty syyttäjälle, syyttäjä. Esitutkintalain 9 §:n 2 momentin ja 43 §:n 2 momentin mukaan tutkinnanjohtaja voi myös päättää esitutkinnan lopettamisesta, jos ketään ei enää ole syytä epäillä rikoksesta tai jos ilmenee, ettei rikosta ole tapahtunut. Syyttäjälle kuuluvasta oikeudesta määrätä tutkinnanjohtajan esityksestä esitutkinnan lopettamisesta tai siitä, ettei esitutkintaa toimiteta, säädetään esitutkintalain 4 §:n 3 momentissa.

Esitutkinnan päätyttyä laaditaan siinä kertyneestä aineistosta esitutkintapöytäkirja, jos se on asian jatkokäsittelyä varten tarpeellista. Säännös tästä sisältyy esitutkintalain 40 §:n 1 momenttiin. Saman lainkohdan 3 momentin mukaan pöytäkirjaan tulisi tehdä merkintä myös sellaisesta tutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan.¹³ Käytännössä ei ilmeisesti näin kaikissa tapauksissa menetellä.

Esitutkintayhteistyön merkitystä on viime vuosina korostettu julkisuudessa käytetyissä puheenvuoroissa puhumattakaan viranomaisten keskinäisestä neuvonpidosta. Syyttäjän mukanaolo esitutkinnassa ja se, että tuomioistuimella on jo esitutkintavaiheessa tieto siitä, ”missä mennään”, säästää turhalta työltä ja auttaa juttujen joustavaa käsittelyä¹⁴. Esitutkintayhteistyöhön liittyy läheisesti muunlainen esitutkinnan tarkoi-

¹¹ Ohisalo s. 32.

¹² Launiala s. 5.

¹³ Jokela s. 166.

¹⁴ HS 20.2.2010.

tusta palveleva viranomaisyhteistyö, kuten poliisiviranomaisten ja syyttäjien yhteistoiminta verottajan tai ulosottoviranomaisten kanssa¹⁵.

Myös perustuslakivaliokunta on mietinnössään hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008 ottanut kantaa esitutkintayhteistyön merkitykseen toteamalla, että ”Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten välinen yhteistyö on tärkeää esitutkinnan suuntaamisen ja tehokkuuden kannalta. Laadukas esitutkinta ja esitutkintayhteistyö nopeuttavat ja parantavat syyttäjän syyteharkintaa. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten yhteistyötä on edelleen kehitettävä ja alueellisia eroja vähennettävä. Lopputuloksen kannalta on hyödyksi, jos syyttäjä voisi kohdentaa ja rajoittaa esitutkintaa rikos- ja prosessioikeudellisesti olennaisiin kysymyksiin.”¹⁶ Esitutkintayhteistyö tähtää siten ennen muuta rajallisten voimavarojen tarkoituksenmukaiseen suuntaamiseen.

3. Talousrikostutkinnan erityispiirteitä

Laskentatoimen tarkoituksena on tuottaa taloudellista ja myös ei-taloudellista tietoa, joka auttaa päätöksentekijöitä tekemään hyviä ratkaisuja¹⁷. Se on suunnitelman mukaista toimintaa, jonka tehtävänä on kerätä ja rekisteröidä taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön toimintoja kuvaavia arvo- ja määrälukuja sekä laatia niiden pohjalta raportteja ja laskelmia¹⁸.

Taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön laskentatoimi perustuu liikekirjanpitoon, joka on kirjanpidon systematiikkaan ja käytettävissä oleviin informaatiojärjestelmiin perustuvaa asiainkuvausta¹⁹. Kirjanpidollinen tieto on siis kerätty, tallennettu ja käsitelty kirjanpidon sääntöjen mukaan²⁰. Aineisto ei aina ole sellaisenaan hyödynnettävissä rikosprosessissa, vaan se saattaa lisäksi vaatia tulkintaa tai tarkempaa analysointia.

Talousrikoksissa ja rikoksissa, joissa on liikuteltu taloudellisia arvoja, laskentatoimi ja rikostutkinta kohtaavat toisensa²¹. Epäiltyihin väärinkäytöksiin liittyvät tapahtumat voivat olla monivaiheisia ja niiden sovittaminen rikostunnusmerkistöihin saattaa vaatia laajaa oikeudellista osaamista²². Tunnusmerkistöihin voi kuulua tekijöitä, joiden näyttäminen saattaa edellyttää arviointia. Laskentatoimen avulla kerättyjä tietoja käyttämällä on tällaisten tekijöiden, kuten esimerkiksi maksukyvyttömyyden, tarkasteluun mahdollista saada aineistoa.²³ Toisaalta suunnitelmallisen talousrikoksen

¹⁵ Kankaanranta – Muttilainen s. 67.

¹⁶ PeVM 1/2010 vp s. 4.

¹⁷ Drury s. 3.

¹⁸ Riistama – Jyrkkiö s. 35.

¹⁹ Kähkönen s. 3.

²⁰ Kähkönen s. 4.

²¹ Kähkönen s. 1.

²² Talousrikostutkinnan tila s. 9.

²³ Kähkönen s. 4.

käsillä ollessa taloustieteellinen tutkimus harvoin tuottaa tarpeellista lisätietoa, koska silloin tilanteen kehittyminen talousyksikössä tuskin noudattaa kriisiyrityksen ennustettavaa kaavaa²⁴.

Laskentatoimen asiantuntijaa voidaan käyttää esitutkinnassa ja talousrikoksen muussakin selvittelyssä todistelukeinona, tutkintaa avustavana henkilönä tai joskus myös varsinaisen esitutkinnan suorittajana kuten esimerkiksi kuulustelijana²⁵. Lähtökohtaisesti ei tietenkään ole estettä sillekään, että laskentatointa hyvin tunteva henkilö toimii asiassa tutkinnanjohtajana. Tämä tehtävä ei todistajan esteellisyyttä koskevan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n sanamuodon valossa näyttäisi edes rajaavan mahdollisuutta kuulla kyseistä henkilöä asiantuntevana todistajana rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa.

Perinteisen rikoksen esitutkinnassa pääpaino on paljastuneen epäillyn lainvastaisuuden tekijän selvittelyssä. Talousrikostutkinnassa huomiota joudutaan välillä ainakin tutkinnan alkuvaiheessa kiinnittämään myös sen seikan selvittämiseen, onko rikosta ylipäätään tapahtunut. Tällä on vaikutuksensa erityisesti tutkintavaiheen ajalliseen keston, joka taloudellisen rikollisuuden kysymyksessä ollessa tunnetusti on usein huomattava. Lisäksi asiantila aiheuttaa omat vaatimuksensa esitutkintayhteistyölle. Käytännön syistä kaikkien talousrikostutkinnan kuluessa ilmenneiden sivuepäilyjen tarkastamiseen ei ole mahdollisuutta.²⁶ Siihen ei syytteen tarkoituksenmukaisen ajamisen kannalta ole myöskään tarvetta.

4. Tilintarkastus

4.1. Tilintarkastuksen tavoitteista

Tilintarkastuksen keskeisenä tavoitteena on pyrkimys varmistaa, että kirjanpitovelvollisen taloudellisen toimijan johdon antamat tiedot ovat oikeita. Tilintarkastus on keino hankkia riippumattoman ja asiantuntevan tahon lausunto johdon laatimasta tilinpäätöksestä sekä yhteisön tai säätiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.²⁷ Kysymys on siten yhteisön toimivan johdon tai sellaisessa valtaapitävien omistajien valvonnasta sen varmistamiseksi, etteivät nämä loukkaisi yhteisöön sijoittaneiden oikeuksia²⁸. Tilintarkastus onkin alun perin kehittynyt mahdollistamaan osakkeenomistajien etujen valvonta yritysjohdon mahdollisia väärinkäytöksiä vastaan²⁹.

²⁴ Salminen s. 18 – 19.

²⁵ Salminen s. 18.

²⁶ Yli-Fossi s. 22.

²⁷ HE 295/1993 s. 15.

²⁸ Mähönen s. 584.

²⁹ Vahtera s. 22.

Tilintarkastus palvelee kuitenkin myös laajempia intressipiirejä ja niin sanottua yleistä etua³⁰. Sillä on merkitystä yhteisön ulkopuolisille rahoittajille, luotonantajille ja tavarantoimittajille, pääomamarkkinoille yleisemminkin niiden luotettavuuden takaajana sekä yhteiskunnalle myös laajemmin verotuksen oikeellisuuden varmistamisessa ja talousrikosten torjunnassa³¹. Unohtaa ei pidä myöskään kaikkinaisten normien noudattamisen merkitystä terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun näkökulmasta.

Tilintarkastuksen kohteena eivät ole yksinomaan johdon antamat taloudelliset tiedot. Tilinpäätöksen lisäksi tarkastetaan myös taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön hallinto, ennen muuta kirjanpitolain 3 luvun 1 §:ssä tarkoitettu toimintakertomus. Hallinnon tarkastus on kuitenkin laillisuusvalvontaa:³² päätöksentekijän toiminnan tarkoituksenmukaisuuden arviointi ei kuulu tilintarkastajan tehtäviin³³.

Tilintarkastajan asiantuntemukseen ja erityisesti hänen asiantuntijana antamiinsa tietoihin tulee voida luottaa³⁴. Jotta tilintarkastaja kykenisi suorittamaan hänelle säädetty tehtävät huolellisesti ja ammattitaitoisesti, tulee hänen olla toimeksiantajastaan riippumaton. Riippumattomuuden vaatimus oli aikaisemmin olennainen osa hyvän tilintarkastustavan sisältöä.³⁵ Uudessa vuonna 2007 voimaan tulleessa tilintarkastuslaissa on vaatimus hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta sisällytetty suoraan lakitekstiin³⁶.

4.2. Tilintarkastuksen sääntelystä

4.2.1. Tilintarkastuslaki

Tilintarkastuslaki on tilintarkastusta ja tilintarkastajia koskeva yleislaki³⁷. Lakia siis sovelletaan, jollei muualla laissa ole säädetty toisin. Ensimmäinen tilintarkastuslaki Suomessa tuli voimaan 1.1.1995. Sitä ennen kaikki tilintarkastusta koskevat säännökset sisältyivät eri yhteisömuotoja koskevaan lainsäädäntöön. Tilintarkastajan esteellisyyttä sekä tilintarkastuksen laajuutta ja käytännön suorittamista koskevat säännökset haluttiin kuitenkin tarkoituksenmukaisuussyistä koota samaan kaikkea tilintarkastusta koskevaan yleislakiin.³⁸

Tilintarkastuslaki uudistettiin 1.7.2007 esisijaisesti toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutoksiin vedoten. Uudistuksessa tavoiteltiin laille myös aikaisempaa sel-

³⁰ Mähönen s. 584.

³¹ HE 194/2006 s. 6 ja 21.

³² Aho – Vänskä s. 2.

³³ Suomela – Palvi – Karhu s. 90.

³⁴ Riistama s. 18.

³⁵ HE 295/1993 s. 13 ja 19.

³⁶ Tilintarkastuslaki 22 § 1.

³⁷ HE 295/1993 s. 13.

³⁸ HE 194/2006 s. 10.

keämpää ja johdonmukaisempaa rakennetta. Samalla kelpoisuus tilintarkastajaksi rajattiin pääsääntöisesti vain laissa tarkoitettulla tavalla hyväksytyille tilintarkastajille ja pienimmät yhteisöt vapautettiin kokonaan lakisääteisestä tilintarkastusvelvollisuudesta.³⁹

Tilintarkastuslakiin sisältyy säännökset muun muassa tilintarkastuksen suorittamisvelvollisuudesta, tarkastuksen sisällöstä, tilintarkastajien hyväksymisestä, rekisteröimisestä ja valvontajärjestelmästä sekä lain rikkomisen seuraamuksista. Lakiin on sisällytetty myös määräykset tilintarkastajan ammattieettisistä periaatteista, riippumattomuudesta ja esteellisyydestä.

4.2.2. Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajan on noudatettava tilintarkastuslaissa tarkoitettuja tehtäviä suorittaessaan hyvää tilintarkastustapaa. Sillä tarkoitetaan tilintarkastusalan hyviä käytäntöjä, siis tapoja, joita huolellinen ammattihenkilö yleisesti kulloinkin noudattaa.⁴⁰ Hyvä tilintarkastustapa kuvaa yleisesti hyväksyttävällä tasolla asianmukaisesti suoritettun tilintarkastuksen laajuutta ja toteutustapaa⁴¹. Suomessa hyvän tilintarkastustavan kehittäminen on pitkälti ollut tilintarkastajien omien ammatillisten yhteenliittymien tehtävä. Sen on katsottu muodostuvan muun muassa KHT-yhdistyksen julkaisemista Tilintarkastusalan standardeista ja suosituksista, tuomioistuinten päätöksistä, Keskukskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ja Valtion tilintarkastuslautakunnan ratkaisuksista, ohjeista ja lausunnoista sekä tilintarkastusalan ammattikirjallisuudessa hyväksytyistä tulkinnoista.⁴²

Vuonna 2007 uusitun tilintarkastuslain 22 §:ssä asetetaan siis tilintarkastajalle velvollisuus noudattaa hyvää tilintarkastustapaa. Euroopan Unionin tilintarkastusdirektiivin toimeenpanon myötä lain 13 §:ään on lisäksi sisällytetty vaatimus Euroopan yhteisöissä sovellettavaksi hyväksytyjen kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattamisesta lakisääteisissä tilintarkastuksissa. Tulevaisuudessa tilintarkastusstandardit ovat siten laintasoista sääntelyä, eivät enää KHT-yhdistyksen antamia suosituksia. Tilintarkastuslakia koskevassa hallituksen esityksessä todetaan, että tilintarkastus-

³⁹ HE 194/2006 s. 1. Tilintarkastuslain 4 §:n mukaan, jollei muualla laissa toisin säädetä, tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättäneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä: 1) taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa; 2) liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai 3) palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä. Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain 1 luvun 8 §:ssä tarkoitettu huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa. Vaikka yhteisöllä ei mainitun lainkohdan mukaan olisi velvollisuutta valita tilintarkastajaa, yhtiöjärjestyksessä, yhtiösopimuksessa tai säännöissä voidaan määrätä tilintarkastuksesta sekä useamman tilintarkastajan valinnasta.

⁴⁰ Aho – Vänskä s. 81, JHHT ry s. 4.

⁴¹ Suomela – Palvi – Karhu s. 78.

⁴² Helsingin seudun kauppakamarin jäsentiedote 3.

standardien noudattamista arvioidaan osana hyvää tilintarkastustapaa siihen saakka, kunnes kyseinen tilintarkastusstandardi on hyväksytty EU:ssa sovellettavaksi.⁴³ Toistaiseksi ei Euroopan Unionissa ole hyväksytty yhtään kansainvälistä tilintarkastusstandardia⁴⁴.

Kansainvälisesti hyvän tilintarkastustavan käsitteen ja sisällön määrittelevät pitkälti ammatissa toimivat tilintarkastajat ja heidän ammatilliset yhteenliittymänsä. Suomessa on KHT-yhdistyksellä keskeinen asema hyvän tilintarkastustavan kehittämisessä. Yhdistys antaa jäseniään sitovia hyvää tilintarkastus- ja tilintarkastajatapaa koskevia standardeja, ohjeita ja suosituksia. Niiden lähtökohtina ovat Kansainvälisen tilintarkastajaliiton IFAC:n (International Federation of Accountants) ISA-standardit, muut standardit ja ohjeet.⁴⁵

4.2.3. Tilintarkastusta koskevat säännökset muualla lainsäädännössä

Osakeyhtiölain tilintarkastusta koskevat säännökset ovat luonteeltaan tilintarkastuslakia täydentäviä, vaikka ne erityislakina ovatkin ensisijaisesti sovellettavia⁴⁶. Osakeyhtiölain 7 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan yhden osakeyhtiön tilintarkastajista valitsee aina yhtiökokous. Jos tilintarkastajia yhtiöjärjestyksen mukaan kuitenkin valitaan useampia, voidaan joku tai jotkut heistä, ei kuitenkaan kaikkia, valita muussa järjestyksessä. Yksityisessä osakeyhtiössä valitun tilintarkastajan toimikausi jatkuu osakeyhtiölain 7 luvun 4 §:n mukaan toistaiseksi. Julkisessa osakeyhtiössä toimikausi päättyy valintaa seuraavan varsinaisen yhtiökokouksen päättyessä paitsi jos yhtiöjärjestyksessä on asiasta toisin määrätty.

Osakeyhtiölain 7 luvun 5 §:n säännös on tarkoitettu suojaamaan osakkeenomistajien vähemmistön oikeuksia niissä yhtiöissä, joissa ei uuden tilintarkastuslain voimaan tulon jälkeen tai yhtiöjärjestyksen mukaan ole enää pakko valita tilintarkastajaa. Lainkohdan mukaan osakkeenomistajien, joilla on vähintään kymmenesosa kaikista osakkeista tai kolmasosa yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista, vaatimuksesta on tilintarkastaja tällaisiinkin yhtiöihin valittava, kun vaatimus esitetään varsinaisessa yhtiökokouksessa tai yhtiökokouksessa, jossa asiaa on kokouskutsun mukaan käsiteltävä. Jollei yhtiökokous suostu määrävähemmistön vaatimukseen tilintarkastajan valitsemisesta, on aluehallintoviraston määrättävä sellainen tilintarkastuslain 9 §:n 1 ja 4 momentissa säädettyssä järjestyksessä osakkeenomistajan kuukauden kuluessa yhtiökokouksesta tekemästä hakemuksesta.

Asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastuksesta on säännöksiä uudessa heinäkuun 2010 alussa voimaan tulleessa asunto-osakeyhtiölain 9 luvussa. Sen lisäksi sovelletaan, mitä tilintarkastuslaissa on tilintarkastuksesta säädetty. Sääntely merkitsee muun ohessa

⁴³ HE 194/2004 s. 34 – 35 ja 41.

⁴⁴ Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009 s. 9.

⁴⁵ Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009 s. 9.

⁴⁶ Airaksinen – Pulkkinen – Rasinaho s. 403.

sitä, että asunto-osakeyhtiössä on aina valittava tilintarkastaja, kun tilintarkastuslain 4 §:ssä säännellyt raja-arvot ylittyvät⁴⁷. Tilintarkastaja on asunto-osakeyhtiön yhtiökokouksen valittava myös, jos yhtiön rakennuksessa tai rakennuksissa on vähintään 30 huoneistoa tai jos osakkeenomistajat, joilla on vähintään kymmenesosa kaikista osakkeista tai kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa tai yhtiökokouksessa, jossa asia kokouskutsun mukaisesti on käsiteltävä. Tilanteessa, jossa yhtiökokous ei määrävähemmistöedellytyksen täytymisestä huolimatta ole valinnut tilintarkastajaa, on aluehallintoviraston asunto-osakeyhtiönkin kohdalla määrättävä sellainen tilintarkastuslain 9 §:n 1 ja 4 momentissa säädettyssä järjestyksessä osakkeenomistajan aluehallintovirastolle kuukauden kuluessa yhtiökokouksesta tekemästä hakemuksesta.

Jos yhtiössä ei ole tilintarkastajaa ja yhtiöjärjestyksessä ei määrätä toisin, on siinä uuden asunto-osakeyhtiölain mukaan lähtökohtaisesti oltava yhtiökokouksen valitsema toiminnantarkastaja. Toiminnantarkastusta eli maallikkotarkastusta koskevia määräyksiä on samanaikaisesti lisätty myös asumisoikeusyhdistyksistä annettuun lakiin⁴⁸. Toiminnantarkastaja on aina valittava, jos yhtiössä ei ole tilintarkastajaa ja osakkeenomistajat, joilla on vähintään yksi kymmenesosa kaikista osakkeista tai yksi kolmasosa kokouksessa edustetuista osakkeista, vaativat sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa tai yhtiökokouksessa, jossa asiaa on kokouskutsun mukaan käsiteltävä. Vaikka yhtiössä on tilintarkastaja, yhtiökokous voi lisäksi päättää toiminnantarkastajan valitsemisesta asunto-osakeyhtiölain 6 luvun 26 §:ssä tarkoitetulla enemmistöllä. Jos toiminnantarkastajia on valittava useita, yhtiöjärjestyksessä voidaan määrätä, että joku tai jotkut heistä, ei kuitenkaan kaikkia, valitaan muussa järjestyksessä. Mikäli toiminnantarkastajaa ei ole valittu asunto-osakeyhtiölain tai yhtiöjärjestyksen mukaisesti, aluehallintovirasto määrää toiminnantarkastajan siten kuin asunto-osakeyhtiölain 9 luvun 5 §:n 2 momentissa säädetään tilintarkastajan määräämisestä.

Toiminnantarkastajajärjestelmän tavoitteena on, että jonkinlainen tarkastus säilyisi kaikissa asunto-osakeyhtiöissä. Tätä ilmentää myös se, että ennen lain voimaantuloa perustetuissa asunto-osakeyhtiöissä toiminnantarkastuksesta luopuminen edellyttää yleensä yhtiöjärjestyksen muuttamista.⁴⁹ Vain asunto-osakeyhtiöissä, joissa yhtiöjärjestykseen ennen uuden asunto-osakeyhtiölain voimaantuloa 1.7.2010 otetun määräyksen perusteella ei ole velvollisuutta valita tilintarkastajaa, ei myöskään ole velvollisuutta valita toiminnantarkastajaa.⁵⁰

Osuuskuntalain 7 lukuun sisällytetyt säännökset osuuskunnan tilien tarkastamisesta ovat hyvin samanlaiset kuin osakeyhtiölain vastaavat osakeyhtiöitä koskevat määräykset. Niissäkin on kysymys tilintarkastuslakia täydentävistä säännöksistä, vaikka

⁴⁷ Raja-arvoista kts. edellä alaviite 39.

⁴⁸ Laki asumisoikeusyhdistyksistä 51 a-f §.

⁴⁹ Asunto-osakeyhtiölaki 9 luku 6 § 1.

⁵⁰ Laki asunto-osakeyhtiölain voimaanpanosta 11 § 1.

kyse on erityislainsäädännöstä. Vähemmistösuojaan liittyvät määräosat ovat osuuskuntalain 7 luvun 5 §:n mukaan neljäsosa osuuskunnan jäsenten koko äänimäärästä tai kolmasosa asiaa käsittelevässä osuuskunnan kokouksessa edustettuna olevasta äänimäärästä. Myös osuuskunnan kyseessä ollessa on aluehallintoviraston viime kädessä määrättävä osuuskunnan jäsenen hakemuksesta tilintarkastaja, mikäli osuuskunnan kokous ei riittävästä vähemmistöstä huolimatta suorita valintaa.

Avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annetun lain 10 lukuun sisältyy joitakin määräyksiä tilintarkastuksesta. Tällaisissa yhtiöissä velvollisuus valita tilintarkastaja määräytyy tilintarkastuslain mukaisesti. Tavallisuudesta poikkeavana voidaan pitää sanotun 10 luvun 3 §:n määräystä, jonka mukaan tilintarkastajan valitsevat avoimessa yhtiössä yhtiömiehet ja kommandiittiyhtiössä vastuunalaiset yhtiömiehet yksimielisellä päätöksellä. Valintatavasta voidaan kuitenkin sopia toisinkin.

Yhdistyksen tilintarkastuksesta on yhdistyslain 38 §:n mukaan voimassa, mitä tilintarkastuslaissa on säädetty. Uuden 1.7.2007 voimaan tulleen tilintarkastuslain siirtymäsäännöksiin kuuluvaan 57 §:n 3 momenttiin sisältyy kuitenkin vielä hetken aikaa noudatettavaksi tuleva erikoinen sääntely, jonka mukaan yhdistyksessä sovelletaan vanhan tilintarkastuslain säännöksiä muun kuin KHT- tai HTM-tilintarkastajan taikka KHT- tai HTM-yhteisön valintaan ja tällaisen tilintarkastajan suorittamaan tilintarkastukseen. Hallituksen esityksessä siirtymäsäännös oli ehdotettu muotoiltavaksi siten, että tilintarkastajana olisi kaikissa tapauksissa voinut toimia lyhyen siirtymäajan jälkeen vain tilintarkastuslaissa tarkoitettu hyväksytty tilintarkastaja.⁵¹ Eduskunnan talousvaliokunta päätyi kuitenkin ehdottamaan, ja eduskunta säätämään, että muutost kokonaisuuteen sisältynyt yhdistyslain muutosehdotus hylättiin ja että tilintarkastuslain 57 §:n 3 momentin siirtymäsäännökseen sisällytetyn säännöksen mukaan yhdistyksissä sovelletaan toistaiseksi vanhaa tilintarkastuslakia silloin, kun tilintarkastajana toimi niin sanottu maallikotilintarkastaja.⁵² Eduskunta kuitenkin edellytti vastauksessaan lisäksi, että yhdistysten tarkastusta koskevia sääntöjä uudistetaan niin, että myös niissä tarkastus voidaan suorittaa sekä yhdistyksen sisäisiä että ulkopuolisia tarpeita varten tarkoituksenmukaisella tavalla.

Muutoksesta seurasi, että tilintarkastusvelvollisuus säilyi kaikissa yhdistyksissä ja niin sanottu maallikotilintarkastus saattaa niiden kohdalla edelleen jatkua. Maallikotilintarkastajat suorittavat tilintarkastuksen vanhan tilintarkastuslain mukaisesti. Sen sijaan, jos yhdistyksen tilintarkastuksen suorittaja on KHT- tai HTM-tilintarkastaja, sovelletaan tilintarkastukseen uutta tilintarkastuslakia.

1.9.2010 lukien on yhdistyslakia jälleen muutettu, ja nyttemmin on yhdistyksiinkin valittava toiminnantarkastaja, jos sille ei valita tilintarkastajaa, mikä tilintarkastuslain 4 §:ssä tarkoitettujen raja-arvojen⁵³ jäädessä ylittymättä on uuden lain mukaan mahdollista. Yhdistyslain 38a §:ään sisällytetty sääntely toiminnantarkastuksesta ja -tar-

⁵¹ HE 194/2006 vp s. 66.

⁵² TaVM 33/2006 vp s. 4.

⁵³ Kts. edellä alaviite 39.

kastajasta on hyvin samanlainen kuin uudessa asunto-osakeyhtiölaissa oleva vastaava sääntely sillä erotuksella, että yhdistyksessä on jatkossakin aina oltava joko tilintarkastaja tai toiminnantarkastaja taikka nämä molemmat.

Säätiölain 12 §:n mukaan säätiön tilintarkastuksesta on voimassa, mitä tilintarkastuslaissa säädetään. Lainkohdan mukaan säätiön tilintarkastuskertomuksen tulee lisäksi sisältää erityinen lausuma siitä, onko säätiön varat asianmukaisesti sijoitettu ja onko säätiön toimielimen jäsenille suoritettuja palkkioita pidettävä kohtuullisina sekä siitä, antavatko säätiön tilinpäätös ja toimintakertomus oikeat ja riittävät tiedot säätiön toiminnasta. Eläkesäätiöön on puolestaan *eläkesäätiölain* 31 §:n mukaan valittava aina vähintään kaksi tilintarkastajaa, joista toisen on oltava säätiön toimintapiiriin kuuluvien henkilöiden valitsema.

Muut lait. Edellä todettujen lakien lisäksi tilintarkastusta koskevia pykäläiä löytyy ainakin henkilöstörahasolaista, Liikenneturvasta annetusta laista, luottolaitostoiminnasta annetusta laista, maatalouden interventiorahastosta annetusta laista, panttilainauslaitoksista annetusta laista, perintätoimen luvanvaraisuudesta annetusta laista, sijoituspalveluyrityksistä annetusta laista, työeläkevakuutusyhtiöistä annetusta laista, ulkomaisista vakuutusyhtiöistä annetusta laista, finanssivalvonnasta annetusta laista, valmismatkaliikkeistä annetusta laista, valtiontakuurahastosta annetusta laista, sijoitusrahastolaista, Tieteellisten seurain valtuuskunnasta annetusta laista, vakuutusyhdistyslaista, maatalousyrittäjän eläkelaista, vakuutuskassalaista, vakuutusyhtiölaista, yliopistolaista, eurooppalaisesta alueellisen yhteistyön yhtymästä annetusta laista, vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetusta laista, merimiespalvelulaista, kirkkojärjestyksestä, ortodoksisen kirkon kirkkojärjestyksestä, valtion eläkerahastosta annetusta laista, kuntalaista, kuntajakolaista, eduskunnan tilisäännöstä, valtion asuntorahastosta annetusta laista, valtion vakuusrahastosta annetusta laista, valtion televisio- ja radorahastosta annetusta laista, valtion liikelaitoksista annetusta laista, työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta annetusta laista ja merimieseläkelaista.

Säädösten suuri lukumäärä estää niiden tarkemman läpikäymisen tässä yhteydessä. Silloin, kun niissä on kysymys vuositilintarkastuksesta, sisältävät ne yleensä myös viittauksen tilintarkastuslain soveltamiseen. Poikkeusmääräykset liittyvät lähes yksinomaan tilintarkastajille asetettuihin kelpoisuusehtoihin, lähinnä velvoitteeseen valita yksi tai useampia KHT- tai JHTT-tilintarkastajia taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön tilejä tarkastamaan, tai sitten niissä määrätään jonkin tahon oikeudesta valita tilintarkastaja.

4.3. Tilintarkastuksesta talousrikoksen selvittelyssä

Tilintarkastajaa on kuvattu kriisitilanteiden asiantuntijaksi. Erityinen tarkkailuvelvollisuus tilintarkastajalla on oman pääoman menettämisen suhteen, se kun saattaa vaikuttaa yrityksen mahdollisuuksiin jatkaa toimintaansa tai voi edellyttää yhtiön johdon toimenpiteitä. Varsinkin aikaisempina vuosina oli hyvin yleistä, että tilintarkastajat

toimivat myös tarkastamiensa yritysten neuvonantajina ja opastajina. Tilintarkastajien riippumattomuuden merkityksen korostuminen on kuitenkin kaventanut mahdollisuuksia neuvontatyöhön. Tilintarkastajan aseman kannalta ei olla kestäväällä pohjalla, jos tilintarkastaja joutuu arvioimaan omien neuvojensa pohjalle rakentuvia päätöksiä ja tilinpäätöksiä.⁵⁴

Yritysten ja muiden taloudellista toimintaa harjoittavien yhteisöjen arviointi ja vertailu perustuu usein erilaisiin tunnuslukuihin. Johtopäätöksiä sellaisten nojalla tulee kuitenkin tehdä varoen, ja ensiksi pitäisi arvioida kysymykseen tulevien tunnuslukujen luotettavuutta. Tunnusluvut lasketaan tilinpäätöksestä, joka puolestaan laaditaan kirjanpidon perusteella. Tunnusluvut eivät siten voi olla luotettavampia kuin itse kirjanpito.⁵⁵ Tunnuslukujen suhteen tulee lisäksi pitää mielessä, että monien sellaisten perusta on laajassa tilastoaineistossa, jota on koottu pidemmältä ajanjaksolta. Näin ollen toimintatapojen nopea kehittyminen tai ennakoimattomat muutokset toimintaympäristössä saavat aiheuttaa tilanteita, joissa historiallisen kehityksen nojalla lasketujen tunnuslukujen pohjalta tehtävät johtopäätökset saattavat perustua puutteellisiin tai vanhentuneisiin käsityksiin tosiasiasa muuttuneista olosuhteista

Tilintarkastuksen on todettu olevan ainakin periaatteessa tehokas keino havaita väärinkäytöksiä taloudellisessa toiminnassa ja puuttua niihin⁵⁶. Tämä edellyttää tietysti sitä, että taloudellista toimintaa harjoittava yhteisö on valinnut tilintarkastajan ja että hän on tarkastustoimessaan tehtäviensä tasalla. Ongelmana on kuitenkin se, että talousrikollisuus useimmiten on sangen karkeapiirteistä: kirjanpito joko laiminlyödään tai hävitetään kokonaan tai sen perusteena olevat tositteet ja muu aineisto ovat vääriä tai väärennettyjä.⁵⁷

Tilintarkastuksessa koko tarkastettavan aineiston läpikäyminen muutoin kuin pintapuolisesti on vain harvoin mahdollista. Väärän tai väärennetyn tosittien tunnistamiseen ei ole mitään yleispäteviä keinoja. Tavallisessa vuositilintarkastuksessa ei ensisijaisesti etsitä merkkejä talousrikoksista. Havaitut poikkeamat normaalitilasta tulee mainita tilintarkastuskertomuksessa ja vähäisemmät outoudet voidaan tarvittaessa kirjata esimerkiksi tilintarkastuspöytäkirjaan, mutta johtopäätösten tekeminen lausumissa esitettyjen havaintojen johdosta on kirjanpitovelvollisen talousyksikön päätöksentekoelementin, ei tilintarkastajan tehtävä. Kun tähän yhdistetään se vallitseva asiantila, että valtaosa taloudellisesta toimeliaisuudesta tapahtuu pienissä yksiköissä, yhden miehen yrityksissä tai korkeintaan muutaman henkilön omistaman yhteisön muodossa, on epäiltävissä, ettei tilintarkastajan muodossa tai toisessa esille ottama havainto jostakin ongelmakohdasta aina johda tilanteen edellyttämiin toimenpiteisiin.

Oma lukunsa tilintarkastuksenkin kannalta ovat niin sanotut lyhyen elinkaaren yhtiöt eli yritykset, joiden ei ole ajateltukaan toimia kuin hetken, ehkä yhden tai kahden

⁵⁴ Leppiniemi s. 232 – 233.

⁵⁵ Leppiniemi – Leppiniemi s. 92.

⁵⁶ Mähönen s. 585.

⁵⁷ HE 194/2006 s. 21.

tilikauden ajan. Rikollisen toiminnan näkökulmasta erityisen hyödyllisiä ovat pidemmän historian omaavat, aikaisemmin täysin lakien mukaisesti toimineet yritykset, joiden luottotiedot ja rekisterimerkinnot⁵⁸ ovat kunnossa ja jotka sen vuoksi ovat omiaan herättämään luottamusta luotonantajien ja tavarantoimittajien keskuudessa. Tällaisten yritysten menettelyt eivät niiden lyhyenä toiminta-aikana tavallisesti ehdi vielä herättää erityisiä epäilyjä viranomaistenkaan piirissä. Lyhyen elinkaaren yrityksissä ei tyypillisesti ole tarkoitukseen laatia asianmukaisia tilinpäätöksiä ja tarkastuttaa niitä ja usein niissä jätetään kirjanpitoakin ainakin toiminnan viimeisinä kuukausina kokonaan hoitamatta. Varsin usein yhtiö lisäksi ”tyhjennysvaiheen” jälkeen myydään saattohoitajalle ja kauppakirjassa nimenomaisesti vakuutetaan kirjanpitomateriaali luovutetuksi uudelle omistajalle, jonka jäljiltä sitä ei enää löydy. Usein jää kovin epäselväksi, kenen toimesta kirjapitoaineisto tosiasiaa näissä tilanteissa hukataan tai hävitetään, aikaisemman varsinaisen rikollisen toimijan vai uuden bulvaaniomistajan toimesta.

Edellä todetun perusteella voitaneenkin todeta, että tilintarkastajan mahdollisuudet toisaalta huolellisesti toteutettujen väärinkäytösten ja toisaalta käytännössä tavanomaisempien melko suurpiirteisesti toteutettujen mutta nopeasti etenevien taloudellisten väärinkäytösten havaitsemiseen ovat siltäkin melko rajalliset.

5. Erityiset tarkastukset

Tilintarkastuslaissa ei ole erityisiä tarkastuksia koskevia muita säännöksiä kuin 1 §:n 2 momentin määräys, jonka mukaan tilintarkastuslain eräitä säännöksiä sovelletaan myös tilintarkastajan tässä ominaisuudessa harjoittamaan muuhun toimintaan. Sen sijaan joitakin erityistä tarkastusta koskevia säännöksiä sisältyy eri yhteisömuotoja koskeviin lakeihin. Yhteisenä piirteenä niille näyttäisi olevan tiedonsaantimahdollisuuksien turvaaminen tahoille, joilla on taloudellista toimintaa harjoittavaan yhteisöön välitön intressi esimerkiksi pääomapanostuksen vuoksi, mutta joilta puuttuu mahdollisuus vaikuttaa suoraan johdon toimintaan ja sen myötä taloudellista toimintaa harjoittavan yksikön jokapäiväiseen päätöksentekoon.

---

⁵⁸ Kaupparekisteriin ilmoitetaan ja merkitään joskus hallituksen jäseneksi ja/tai tilintarkastajaksi kokonaan sivullisia henkilöitä heidän itsensä siitä lainkaan tietämättä, mikä tietysti herättää kysymyksen, olisiko rikollisen toiminnan ennalta ehkäisemiseksi tarpeen suorittaa rekisterinpitäjältä jonkinlaisia tarkastus- tai varmennustoimia ilmoitettujen henkilöiden todellisista aikeista, kun pelkällä rikoslain 16 luvun 7 §:ssä säädellyllä rekisterimerkintärikoksen rangaistusuhalla ei ilmeisesti ole asiantilaan sanottavaa vaikutusta.

5.1. Erityisiksi luonnehdittavia tarkastuksia koskevat säännökset lainsäädännössä

Osakeyhtiönlain 7 luvun 7 §:n mukaan osakkeenomistaja voi hakea yhtiön kotipaikan aluehallintovirastolta erityisen tarkastuksen toimittamista yhtiön hallinnosta ja kirjanpidosta tietyltä päättyneeltä ajanjaksolta taikka tietyistä toimenpiteistä ja seikoista. Edellytyksenä on, että ehdotusta on käsitelty yhtiökokouksessa ja että se on saanut siellä vähimmäiskannatuksen, joka on joko 1/10 yhtiön kaikista osakkeista tai 1/3 yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista. Edellytysten täytyessä voi kuka tahansa osakkeenomistaja, siis myös sellainen, joka ei ole kuulunut tarkoitettuihin määrävähemmistöihin, tehdä hakemuksen erityisen tarkastuksen toimittamisesta aluehallintovirastoon. Sen tehtävänä on arvioida tarkastuksen tarpeellisuus ja tarvittaessa sellainen määrättävä.

Osakeyhtiön erityinen tarkastus ei ole tilintarkastusta vaan vähemmistöosakkaiden keino saada selvitystä sellaisista seikoista, jotka saattavat antaa aiheen nostaa vahingonkorvauskanne yhtiön johtoa, enemmistöosakkaita taikka myös tilintarkastajaa vastaan⁵⁹.

Uuden *asunto-osakeyhtiönlain* 9 luvun 13 §:n mukaan myös asunto-osakeyhtiössä voidaan suorittaa erityinen tarkastus. Lainkohta vastaa sisällöltään *osakeyhtiönlain* 7 luvun 7 §:ää.

Osuuskuntalain 7 luvun 6 §:ssä on varsin poikkeuksellinen säännös osuuskunnan jäsenen tarkastusoikeudesta harvainosuuskunnassa. Harvainosuuskunnalla tarkoitetaan lainkohdassa osuuskuntaa, jossa on enintään kymmenen jäsentä. Tällaisen osuuskunnan jäsenellä on oikeus tutustua osuuskunnan kirjanpitoon ja muihin osuuskunnan toimintaan liittyviin asiakirjoihin siinä laajuudessa kuin se on tarpeen jäsenen kyselyoikeutta koskevassa osuuskuntalain 4 luvun 18 §:ssä tarkoitettujen seikkojen arvioimiseksi.

Myös osuuskunnassa voidaan määrätä toimitettavaksi erityinen tarkastus osuuskunnan hallinnosta ja kirjanpidosta tietyltä päättyneeltä ajanjaksolta taikka tietyistä toimenpiteistä tai seikoista. Osuuskuntalain 7 luvun 7 §:ssä säännelty menettely erityisen tarkastuksen määrittämisestä on hyvin samanlainen kuin osakeyhtiön kohdalla. Hakemus tarkastuksesta tehdään osuuskunnan kotipaikan aluehallintovirastolle, mutta siitä on ennen hakemusvaihetta tehtävä ehdotus varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa taikka kokouksessa, jossa asiaa kokouskutsun mukaan käsitellään. Jotta hakemus voitaisiin tehdä, on ehdotuksen saatava taakseen suuruudeltaan vähintään neljäsosan kannatus jäsenten koko äänimäärästä tai kolmasosan kannatus laskettuna kokouksessa edustettujen jäsenten äänimäärästä.

Avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annetun lain 2 luvun 15 §:n mukaan yhtiömiehellä on aina oikeus tarkastaa yhtiön kirjanpitoa ja saada tietoja yhtiön toi-

⁵⁹ Airaksinen – Pulkkinen – Rasinaho s. 417.

minnasta. Saman luvun 1 §:n 2 momentin mukaan tarkastus- ja tiedonsaantioikeutta ei voida rajoittaa. Säännös on muodoltaan ehdoton, joten tarkastusoikeuden rajoittamisesta ei ole mahdollista sopia edes yhtiösopimuksessa. Tarkastus- ja tiedonsaantioikeutta on perusteltu muun muassa vastuunalaisten yhtiömiesten henkilökohtaisella vastuulla yhtiön velvoitteista, joiden kontrolloimiseksi yhtiömiehellä täytyy olla mahdollisuus perehtyä yhtiön taloudelliseen tilanteeseen⁶⁰. Mistään varsinaisesta erityisestä tarkastuksesta ei yhtiömiehen suorittaman tarkastuksen kohdalla voitane puhua, vaan kysymys on yhtiömiehelle tuon aseman perusteella kuuluvasta tarkastus- ja tiedonsaantioikeudesta.

Yhdistys- tai säätiölaissa ei ole erityistä tarkastusta koskevia määräyksiä. Muussa erityislainsäädännössä on säännöksiä siitä, että aluehallintoviraston sijasta tilintarkastajan määrää tai erityisestä tarkastuksesta ja tarkastajasta päättää tietynlainen toimintaa harjoittavien yhteisöjen kohdalla Finanssivalvonta. Lakitekstissä tosin monin kohdin mainitaan edelleen päätöksentekotahona Rahoitustarkastus tai Vakuutusvalvontavirasto.

5.2. Konkurssivelallisen toiminnan erityistarkastus

Konkurssilain 9 luvun 3 §:n mukaan pesänhoitajan on huolehdittava siitä, että velallisen kirjanpito tehdään konkurssiin alkamiseen saakka ja että konkurssin alkamiseen päättäneeltä tilikaudelta laaditaan tilinpäätös. Konkurssin yhteydessä ei vaadita velallisen kirjanpidon ja tilinpäätöksen tarkastamista. Yleensä kirjanpito ja pesäluettelon laatiminen liittyvät toisiinsa: asianmukainen ja ajantasalle saatettu kirjanpito helpottaa pesäluettelon laatimista.⁶¹ Velallisen kirjanpitoa ei kuitenkaan tarvitse tehdä loppuun, jos kirjanpito on konkurssin alkaessa niin puutteellinen, ettei sen perusteella voida laatia luotettavaa tilinpäätöstä, tai jos kirjanpidon loppuun saattamista ei voida pitää perusteltuna pesän varojen vähäisyyden tai muun syyn vuoksi. Tällainen muu syy, joka tekee kirjanpidon loppuun saattamisen turhaksi, voi lainvalmistelutöiden mukaan olla esimerkiksi konkurssipesässä toimitettava erityistarkastus⁶². Erityistarkastuksen tekijä voi osana erityistarkastusta tarkoituksenmukaisuussyistä myös huolehtia konkurssivelallisen kirjanpidon loppuun saattamisesta. Tällöin kysymykseen tulee lähinnä tositteiden tekninen kirjaaminen.⁶³

Jo pelkästään kirjanpidon saattamisella ajantasalle voi olla merkitystä velallisen väärinkäytösten paljastajana⁶⁴. Samaa tarkoitusta palvelee, käytännössä tosin varsin yleisellä tasolla, pesänhoitajan muistio, josta on säännös konkurssilain 9 luvun 2 §:ssä. Muistion eli velallisselvityksen tulisi antaa yleiskuva konkurssin syistä, velallisen ta-

⁶⁰ Airaksinen – Jauhiainen s. 90.

⁶¹ Koulu s. 251.

⁶² HE 23/2003 s. 104.

⁶³ Suositus 10 s. 2.

⁶⁴ Koulu ym. s. 300.

louden hoidosta sekä velallisen toimintaan liittyvistä sellaisista epätavallisista seikoista, jotka voivat edellyttää lisätutkintaa.⁶⁵

Konkurssilain 9 luvun 4 §:n mukaan velkojat voivat myös päättää velallisen tilien ja toiminnan erityistarkastuksesta, jos velallisen kirjanpito tai muut seikat antavat siihen aihetta. Käytännössä erityistarkastuksien toimittaminen on varsinkin suurissa pesissä tavanomaista.⁶⁶

Konkurssivelallisen toiminnan erityistarkastuksessa hankittavat tiedot palvelevat ennen kaikkea pesänhoitajan ja velkojien päätöksentekoa. Selvitettävistä seikoista päättää konkurssihallinto, joka myös ratkaisee sen, mihin toimenpiteisiin tarkastushavainnot tai niistä tehtävät johtopäätökset antavat aihetta. Tarkastushavaintojen perusteella mahdollisuudet arvioida konkurssimenettelyn jatkamisedellytyksiä helpottuvat ja velkojat voivat esimerkiksi paremmin harkita kuluvastuun ottamista vähävaraisissa konkurssipesissä.⁶⁷

Erytynen tarkastus osakkaiden lukuun on toimitettava niin, ettei siitä aiheudu haittaa konkurssipesälle. Pesänhoitaja voi esimerkiksi edellyttää erityisen tarkastuksen toimittamista pesänhoitajan toimitiloissa tai sellaisena ajankohtana, jolloin kirjanpitoaineisto on pesän puolesta mahdollista luovuttaa sitä varten käytettäväksi.⁶⁸

Erytistarkastuksen sisällöstä ei lakiin ole otettu määräyksiä. Pesänhoitajan huoleena on konkurssipesän toiminnan tarkastuksen riittävyys. Joskus pesänhoitajan itsensä suorittama selvitystyö voi olla riittävä tarkastustoimenpide.

Erytistarkastuksen suorittajan tulee toimeksiannon laatu ja laajuus huomioon ottaen olla tarpeellisessa määrin perehtynyt paitsi yhteisöläinsäädäntöön myös konkurssi-, takaisinsaanti ja vahingonkorvausoikeuteen sekä lisäksi vielä rikosoikeuteenkin ainakin talousrikosten osalta. Tarkastustehtävän suorittajan tulisi olla esteetön ja riippumaton konkurssivelalliseen sekä tämän läheisiin ja velkoihin nähden. Näin ollen velallisen toiminta-aikanaan käyttämä tilintarkastaja ei tule kysymykseen erityistarkastajana. Sen sijaan tavanomainen tilintarkastussuhde velkojayhteisöön ei vielä muodosta esteellisyyttä.⁶⁹

Konkurssipesien hallinnon valvonnasta annetun lain 5 ja 8 §:ien perusteella myös konkurssiasiamies voi antaa määräyksen erityistarkastuksen toimittamisesta. Tällaiset tarkastukset suunnataan yleensä raukeaviin tai raukeamisuhan alaisiin konkurssipesiin. Myös silloin, jos konkurssi jatkuu konkurssilain 11 luvussa säädeltynä julkisselvityksenä, voidaan pesässä toimittaa erityistarkastus.⁷⁰ Konkurssiasiamiehen toimiston tavoitteena on vuosittain vähintään 90 erityistarkastuksen toimittaminen vähävaraisissa konkurssipesissä, mikä määrä on viime vuosina yleensä saavutettu.⁷¹

⁶⁵ HE 26/2003 s. 103.

⁶⁶ HE 26/2003 s. 104.

⁶⁷ Suositus 8 s. 1.

⁶⁸ HE 26/2003 s. 104.

⁶⁹ Suositus 8 s. 2.

⁷⁰ Suositus 8 s. 3.

⁷¹ Toimintakertomus 2009 s. 5.

5.3. Rikosperusteinen tilintarkastus

Rikosperusteiseksi tilintarkastukseksi tavataan kutsua esitutkintavaiheessa tutkinnanjohtajan päätöksellä tehtävää, systemaattisesti toteutettua ja menetelmiltään todennettavaa järjestelmällistä kirjanpitohavaintojen tekoa ja niiden systematisointia⁷². Talousrikostutkinnan näkökulmasta keskeisenä tavoitteena on selvittää laskentatoimen keinoin oleellisten rikosoikeudellisten tunnusmerkistökiteijöiden olemassaolo⁷³.

Kysymyksen laskentatoimen alaa tuntevan asiantuntijan käyttämisen tarpeesta esitutkintavaiheessa ratkaisee esitutkintalain 46 §:n nojalla tutkinnanjohtaja, eikä tällöin asiantuntijaa nimettäessä ole tarpeen kuulla asian osapuolia päinvastoin kuin oikeuden nimeämän asiantuntijan kysymyksessä ollessa. Asianosaisille olisi kuitenkin hyvä ilmoittaa asiantuntijan nimeämisestä ja myös heidän esittämänsä pyynnöt asiantuntijan käyttämisestä tulisi ottaa esitutkinnassa huomioon.⁷⁴ Harkittaessa asiantuntijalausunnon pyytämistä asianosaisen aloitteesta on silmällä kuitenkin pidettävä esitutkintalain 12 §:n säännöstä, jonka mukaan lausunnon hankkimisesta ei saa aiheutua asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.

Talousrikostutkinnassa on varsin tavanomaista, että esitutkintavaiheessa asiantuntijatehtävässä käytetään poliisikuntaan kuuluvaa taloustieteellisen koulutuksen saanutta henkilöä. Hyvänä puolena tällaisessa asiantuntijajärjestelyssä on epäilemättä se, että asiantuntijan kuullessa tutkintaa suorittavaan työryhmään on hänellä koko ajan ajantasaiset tiedot muista tutkinnassa tehdyistä havainnoista, mikä asiantila on omiaan helpottamaan asiantuntijatyön kohdistamista tutkinnan kannalta olennaisiin seikkoihin. Toisaalta poliisimiehen toimiminen asiantuntijatehtävässä saattaa joissain tilanteissa kaikesta huolimatta olla omiaan herättämään epäilyjä hänen puolueettomuudestaan.

Esitutkinnassa asiatuntevalta taholta hankittava lausunto voi olla kirjallinen tai suullinen. Kirjallinen lausunto liitetään esitutkintapöytäkirjaan. Lausunto voidaan hankkia myös niin, että asiantuntijaa kuulustellaan esitutkinnan aikana.⁷⁵

Asiantuntija lausuu lähtökohtaisesti siitä, mistä häneltä on kysytty. Merkityksentöntä ei näin ollen ole se, millaisia tehtävänannot asiantuntijalle ovat. Asiantuntijan tulee tosin toimittaa tehtävänsä puolueettomasti ja säädöstasolla tilanne vaikuttaa näin ollen ongelmattomalta. Kysymyksenasettelulla voidaan kuitenkin, joko tietoisesti tai tahattomasti, vaikuttaa suuresti asiantuntijan kannanoton sisältöön ja kattavuuteen

⁷² Salminen s. 154.

⁷³ Jantunen s. 24.

⁷⁴ Helminen – Lehtola – Virolainen s. 354.

⁷⁵ Helminen – Lehtola – Virolainen s. 351. Kuulustelemalla hankittu lausunto asiantuntijalta ei käytännössä ole yleinen. Tilanne on sikäli ymmärrettävä, ettei paraskaan asiantuntija tavallisesti kykene esittämään mielipidettään rajatusta ongelmakysymyksestä muuta kuin yleisellä tasolla tutustumatta alaa käsittelevään lähdekirjallisuuteen. Toisaalta tilanteissa, jossa asiantuntijaa käytetään nimenomaisesti valottamaan jollakin alalla tavanomaisesti noudatettuja kokemussääntöjä, kuulustelu saattaisi olla hyvinkin käyttökelpoinen menettelytapa.

sekä erityisesti seikkoihin, joihin hän ei ota kantaa. Tässä suhteessa poliisikuntaan kuuluvan asiantuntevan henkilön käyttäminen saattaa olla ongelmattomampaa: luulisi nimittäin, että poliisimies havaitessaan erikoisuuksia tarkastusmateriaalissa ottaa ne esille tutkintaryhmän muiden toimijoiden kanssa siitä riippumatta, onko kysymyksessä tarkastustoimeksiantoon suoranaisesti liittyvä epäselvyysepäily vai kokonaan uuteen suuntaan johtava havainto.

5.4. Erityisistä tarkastuksista talousrikoksen selvittelyssä

Konkurssipesän erityistarkastuksessa tai rikosperusteisessa tilintarkastuksessa ei ole kysymys kokemussääntöjen selvittelystä eikä sellaisen tarkastuksen toimittaja näin ollen rinnastu oikeudenkäymiskaassa tarkoitettuun asiantuntijaan. Tästä seuraa, että sanotunlaisessa yhteydessä laaditun kertomuksen antajaa tulee lähtökohtaisesti kuulla todistajana oikeudessa, mikäli asia etenee tuomioistuinkäsittelyyn saakka ja selvitykseen halutaan asian käsittelyssä vedota. Oikeudessa asiantuntevalla kertomuksen laatijalla on mahdollisuus suullisesti kuultaessa selventää ja täydentää kertomuksessa esitettyjä tietoja ja kannanottoja, mikäli niitä ei sellaisinaan pidetä selkeinä ja ymmärrettävinä. Lisäksi epäilyllä, jonka mahdollisuudet vaikuttaa tarkastustoimeksiannon sisältöön yleensä ovat vähäisiä, on tässä vaiheessa mahdollisuus esittää tarkastuksen tekijälle omia kysymyksiään.

Konkurssipesää erityistarkastettaessa ensisijaisena selvittelykohteena ovat mahdolliset takaisinsaantiperusteet, onhan tarkastuksesta päättävien velkojien päällimmäisenä kiinnostuksen kohteena selon saaminen siitä, olisiko jako-osuuksia kasvatettavissa omaisuutta konkurssipesään palauttamalla. Mahdollisten rikosepäilyjen selvittely saattaa olla velkojia näissä tilanteissa vähemmän kiinnostava näkökohta, jos kohta poliisi- ja syyttäjäviranomaisten huomion kiinnittäminen kyseessä olevaan tarkastuskohteeseen saattaa tuoda mukanaan tarkastukseen voimavaroja ja myös tutkintakeinoja, joiden käyttöön konkurssipesän valitsemalla tarkastajalla ei ole toimivaltaa tai mahdollisuuksia tai joista aiheutuvista kustannuksista velkojat eivät ole halukkaita vastaamaan.

Salminen on todennut, että erikoistilintarkastuksen avulla saatua näyttöä on kaikesta päätellen arvioitu tuomioistuimissa epäyhtenäisesti. Tämän hän epäilee johtuneen siitä, että tarkastuskertomukset eivät ”avaudu” tosiasioita koskeviksi argumenteiksi tai siitä, että havainnot eivät osoita yksiselitteisiä tosiasioita tai fyysisiä tekoja.⁷⁶

Salmisen havainto erikoistilintarkastuksen kautta saadun selvityksen näyttöarvosta on sinänsä aivan oikea. Tosin samansuuntaista epäilyä voitaisiin kohdistaa monen muunkinlaisen todistelun merkitykseen rikosasiassa. Tästä huolimatta rikosperuste-

⁷⁶ Salminen s. 17–18. Tarkastuskertomuksissa käytetyn kielen merkitystä asian ymmärtämisen kannalta on käsitelty esimerkiksi Kähkönen s. 11–12.

sella tilintarkastuksella on Salmisen mielestä merkittävä osuus sekä rikosten selvittämisessä että näytön arvioinnissa⁷⁷.

Oikeusprosessin osapuolien valmius hyödyntää laskentatoimen tuottamaa aineistoa käsiteltäväksi saatetussa asiassa vaihtelee sen mukaan, millainen koulutus, kokemus tai muu tietämys asianosaisella tai tuomarilla on laskentatoimesta⁷⁸. Selvää onkin, että laskentatointa huonosti tuntevalle erityistarkastuksessa tehdyt havainnot voivat jäädä hämäräksi tai tulla väärin ymmärretyiksi. Laskentainformaatiota arvotettaessa on lisäksi aina pidettävä mielessä tietty varovaisuus, sillä tosiasiasa se ei useinkaan tarjoa suoranaisia vastauksia rikosprosessissa kaikkein olennaisimpaan kysymykseen, siihen, ovatko jotkin käyttäytymisvalinnat toteuttaneet jonkin rikostunnusmerkistön.

Erityisten tarkastustoimeksiantojen suurin merkitys lienee siitä, ettei pienenkään yrityksen kirjanpidon aineistomäärää voida sen laajuuden vuoksi normaalissa oikeudenkäyntitilanteessa kokonaan esitellä. Oikein suunnattu tarkastus auttaa kohdentamaan istuntokäsittelyn rikoksen tunnusmerkistön toteutumisen kannalta keskeiseen todisteluaineistoon ja parhaassa tapauksessa säästää sellaisen tarkemmalta läpikäymiseltä kokonaan: useinhan tarkastuksen perusteena oleva aineisto ei sinänsä ole riidanalainen vaan ainoastaan tarkastuksessa siitä esitetyt johtopäätökset. Itse asiassa sanotun kaltaisessa hyvinkin tavallisessa tilanteessa tarkastuskertomustakaan ei pitäisi tarvita todisteena asiassa, vaan asianosaiset voisivat ottaa suoraan kantaa tarkastuksessa tehtyihin johtopäätöksiin. Jostain syystä oikeudenkäynnin osapuolilla kuitenkin vain harvoin on luottamusta siihen, että riidattomat seikat eivät lähtökohtaisesti tarvitse todistelua tuomioistuimissa, eikä tilanne ole tässä suhteessa omien havaintojeni mukaan edennyt viime vuosina ainakaan parempaan suuntaan.

6. Yhteenveto

Asiantuntijana rikosprosessissa voidaan käyttää niin virkamiestä kuin yksityistä henkilöäkin. Yksityistä henkilöä ei voida nimetä asiantuntijaksi vastoin hänen tahtoaan. Virkamiehellä asiantuntijalausannon antaminen pyydettyä usein kuuluu hänen virkavelvollisuuksiinsa.⁷⁹

Varsinaisen asiantuntijan, milloin sellaiseen turvaudutaan, tehtävänä on rikosprosessissa tehdä selkoa rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisistä kokemussäännöistä, joita esitutkintaviranomaiset tai lainkäyttäjät eivät itse tunne ja joita he eivät ole velvollisiakaan tuntemaan. Tällaisesta varsinaisesta asiantuntijatodistelusta ei tilintarkastajan tai erityisen tarkastustehtävän toimittaneen taloudellisia kysymyksiä tuntevan tahon lausumissa siten tavallisesti ole kysymys.

⁷⁷ Salminen s. 17.

⁷⁸ Jantunen s. 10.

⁷⁹ Oikeudenkäymiskaari 17 luku 48 § 2, Helminen – Lehtola – Virolainen s. 350.

Mahdollisuudet havaita taloudellisia väärinkäytöksiä tilintarkastuksen yhteydessä on edellä todettu periaatteessa hyviksi mutta käytännössä varsin rajoittuneiksi. Syynä tällaiseen asiantilaan on ennen kaikkea se, että kirjanpidon puuttuminen tai puutteellisuus on talousrikosepäilyjen yhteydessä sangen tavallista. Toisaalta todennäköisyys huolella toteutetun taloudellisen väärinkäytöksen paljastumiseen pelkän kirjanpitoaineiston perusteella on varsin pieni: sen lisäksi tarvitaan vähintään vertailuaineistoa, jonka perusteella kirjanpidosta tehtävissä olevat johtopäätökset on mahdollista kyseenalaistaa, ja lisäksi tavallisesti vielä muutakin näyttöä lainvastaisesta toiminnasta.

Erityisten tarkastusten käyttökelpoisuus talousrikoksen selvittelyssä on luonnollista syistä tavanomaista vuositilintarkastusta parempi. Tarkastuksen merkitys riippuu kuitenkin ennen kaikkea tarkastustoimeksiannossa määritellystä kysymyksenasettelusta, siis yksinkertaisesti tarkastustoimeksiannon sisällöstä. Tässä suhteessa voidaan olettaa ennen tarkastustoimeksiannosta päättämistä hankitun aineiston olevan keskeistä tarkastuksen suuntaamisen ja onnistumisen kannalta. Mitä yksilöidymmin kysymyksenasettelu tarkastajalle kyetään antamaan, sitä todennäköisemmin tarkastustoimet osataan kohdistaa ongelman kannalta keskeisten tekijöiden pohdintaan eli yleensä tunnusmerkistötekijöiden olemassa oloa tai niiden puuttumista osoittavien havaintojen keräämiseen ja tulkintaan.

Monien talousrikosten tutkintaa ja myöhempiäkin käsittelyvaiheita näyttäisi joitakin aikoja värittäneen näkökulma, jonka mukaan henkilö voisi laillisia yksittäisiä tekoja tekemällä syyllistyä laittomana pidettävään kokonaisuuteen. Tämä ainakin Salmisen kirjoituksessa⁸⁰ laajempaa näkyvyyttä saanut lähestymistapa on kuitenkin kovin ongelmallinen. Kysymys näyttäisi olevan sellaisen mahdollisuuden avaavasta ajatusmallista, että henkilö, vaikkakin hän toimii lainmukaisesti, voisi syyllistyä rikokseen, jos hänen tausta-ajatuksensa hänen niin toimiessaan ovat jonkun mielestä vääriä. Tilanne muistuttaa siten jossain määrin väärin ajatusten kriminalisointia.

Lähtökohtaisesti edellä tarkoitetuissa tapauksissa saattaisi ehkä kuitenkin olla enemmän kysymys epäonnistuneesta tai puutteellisesta sääntelystä. Rangaistussäännösten tulisi olla selkeitä ja yksiselitteisiä. Mitään perusteita tulkinnalla laajentaa rangaistavaksi säädetyn toiminnan aluetta ei edelleenkään ole. Yksi syy käsitykseen talousrikosten vaikeudesta, joka sinänsä on täyttä totta käsiteltäväksi tulevien aineistojen laajuuden vuoksi, piilee ehkä juuri tämän tyypisissä näkökulmissa, sillä näyttöä epäilyllä väitetyn rikoksen tekoaikana joskus menneisyydessä olleista ajatuksista ei ole saatavissa millään suoraviivaisella tavalla, vaan ajatuskulkuja voidaan ainoastaan yrittää päätellä muiden tapahtumien ja olosuhdetekijöiden perusteella.

---

⁸⁰ Salminen s. 18.

Lähteet

Kirjallisuus ja virallislähteet

- Aho, Tuomas – Vänskä, Hannu:* Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1995.
- Airaksinen, Manne – Jauhiainen, Jyrki:* Suomen yhtiöoikeus. Werner Söderström lakitieto Oy, Helsinki 2000.
- Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasinaho, Vesa:* Osakeyhtiölaki I. Talentum Media Oy, Helsinki 2007.
- Drury, Colin:* Management and Cost Accounting. Fourth Edition. International Thompson Business Press, London 1996.
- EVP 293/2006 vp* Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen HE 194/2006 vp tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 295/1993 vp* Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 26/2003 vp* Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 194/2006 vp* Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 267/2009 vp* Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yhdistyslain, tilintarkastuslain 57 §:n ja puoluelain muuttamisesta.
- Helminen, Klaus – Lehtola, Kari – Virolainen, Pertti:* Esitutkinta ja pakkokeinot. Talentum Media Oy, Helsinki 2002.
- Hällström, Minna:* Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa. Teoksessa Pekka Koponen, Raimo Lahti ja Timo Ojala (toim.): Kirjoituksia talousrikosoikeudesta. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2007.
- Jantunen, Martti:* Erityistilintarkastuksen kriteerit ja kehittämistarpeet erityisesti oikeusprosessin näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1999.
- Jokela, Antti:* Rikosprosessi. Talentum Media Oy, Helsinki 2008.
- Kankaanranta, Terhi – Muttilainen, Vesa:* Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 86/2010. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2010.
- Koulu, Risto:* Uusi konkurssilaki. WSOY Lakitieto, Helsinki 2004.
- Koulu, Risto – Havansi, Erkki – Korkea-Aho, Emilia – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna:* Insolvenssioikeus. Kolmas, uudistettu painos. WSOYpro Oy, Helsinki 2009 (Koulu ym.)
- Kähkönen, Ilpo:* Laskentatoimen asiantuntijan asema rikostutkinnassa. Helsingin yliopisto. Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2005. <http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3737/kahkonen1-18.pdf> 14.2.2010.
- Lahti, Raimo:* Talousrikosoikeuden yleisistä opeista. Teoksessa Raimo Lahti ja Pekka Koponen (toim.) Uudistuva talousrikosoikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.
- Launiala, Mika:* Esitutkinnasta tuomioon. Esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/6731> 12.2.2010.
- Leppiniemi, Jarmo:* Kirjanpidon ja verotuksen ongelmat. WSOY, Helsinki 2003.
- Leppiniemi, Jarmo – Leppiniemi, Raili:* Tilinpäätöksen tulkinta. 3. uudistettu painos. WSOY, Helsinki 2000.
- Mähönen, Jukka:* Tilintarkastaja väärinkäytösten paljastajana. Defensor Legis 2008, s. 584–605.
- Ohisalo, Jussi:* Talousrikosprosessin teoriaa ja käytäntöä. Teoksessa Raimo Lahti ja Pekka Koponen (toim.) Uudistuva talousrikosoikeus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004.

PeVM 1/2010 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008.

Riistama, Veijo: Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Weilin+Göös, Helsinki 1994.

Riistama, Veijo – Jyrkkiö, Esa: Operatiivinen laskentatoimi. 16. painos. WSOY, Helsinki 1991.

Sahavirta, Ritva: Rahanpesu rangaistavana tekona. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2008.

Salminen, Markku: Velallisen rikos. Werner Söderström lakitieto Oy, Helsinki 1998.

Suomela, Eero – Palvi, Mauri – Karhu, Kim: Tilintarkastuslaki. KHT-yhdistys ja Weilin+Göös, Helsinki 1995.

TaVM 33/2006 vp Talousvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

Vahtera, Pauli: Yrityksen valvonta ja tilintarkastus. Weilin+Göös, Helsinki 1986.

Yli-Fossi, Hanna-Leena: Kirjanpitorikokset. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto 2004. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/2435.pdf> 25.2.2010.

Muut lähteet

Julkishallinnon hyvä tilintarkastustapa. Julkishallinnon ja talouden tilintarkastajat ry. Edita Prima Oy, Helsinki 2006. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/3659.pdf> 6.4.2010 (JHHT ry).

Konkurssiasiamiehen toimiston vuosikertomus 2009. Helsinki 2010.

Talousrikostutkinnan tila. Työryhmän loppuraportti. Sisäinen turvallisuus 37/2004. Sisäasiainministeriö 2004.

Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. KHT-yhdistys, Helsinki 2009.

Virtamo, Pekka: Hyvä tilintarkastustapa. Helsingin seudun kauppakamarin jäsentiedote 3 26.2.2007. http://jasentiedote.chamber.fi/page.php?page_id=7&action=articleDetails&_id=277&did=15 (Helsingin seudun kauppakamarin jäsentiedote 3).

Valtakunnansyyttäjä Matti Kuusimäen haastattelu ”Ylin syyttäjä passittaisi talousrikolliset nykyistä useammin vankilaan” Helsingin Sanomissa 20.2.2010 (HS 20.2.2010).